

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

यदेकेन सऽस्थापयति यज्ञस्य सन्तत्या अविच्छेदायैन्द्राः
पशवो ये मुष्करा यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्य आलभ्यन्ते
देवताभ्यः समदं दधात्याग्नेयीस्त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्याः
कुर्याद्यदाग्नेयीस्तेनाग्नेया यत्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धौ न
देवताभ्यः समदं दधाति वायवे नियुत्वन्ते तूपरमा लभते
तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजस एष आ लभ्यते तस्माद्यद्रियङ्वायुः ॥ १ ॥

वार्ति तद्रियङ्मुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति
यन्न नियुत्वन्ते स्यादुन्माद्येद्यजमानो नियुत्वन्ते भवति
यजमानस्यानुन्मादाय वायुमर्ती श्वेतवती याज्यानुवाक्ये
भवतः सतेजस्त्वाय हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याधारमा
धारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः प्रजापतेरनुरूपत्वाय
सर्वाणि वा एष रूपाणि पशूनाम्प्रत्या लभ्यते
यच्छ्वश्रुणस्तत् ॥ २ ॥

पुरुषाणां रूपम् यत्तूपुरस्तदश्वाणां यदन्यतोदन्तद्भवां
 यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानां वायुर्वै
 पशूनाम्प्रियं धाम यद्वायव्यो भवत्येतमेवैनमभि संजानानाः
 पशव उप तिष्ठन्ते वायव्यः कार्या(३)ः प्राजापत्या(३)
 इत्याहुर्यद्वायव्यं कुर्यात्प्राजापतेरियाद्यत्प्राजापत्यं कुर्याद्वायोः ॥ ३ ॥

इयाद्यद्वायव्यः पशुर्भवति तेन वायोनैति यत्प्राजापत्यः
 पुरोडाशो भवति तेन प्राजापतेनैति यद्वादशकपालस्तेन
 वैश्वानरात्रैत्याग्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति दीक्षिष्यमाणो-
 ऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चा रभते-
 ऽग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमो यदाग्रावैष्णवमेकादशकपालं
 निर्वपति देवताः ॥ ४ ॥

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽव रुद्धे पुरोडाशेन वै देवा
 अमुष्मिल्लोक आर्धुवं चरुणास्मिन् यः कामयेतामुष्मिल्लोक
 ऋध्रुयामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव लोकं ऋध्रोति
 यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यत्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धौ
 यः कामयेतास्मिल्लोकं ऋध्रुयामिति स चरुं कुर्वीताग्नेर्घृतं
 विष्णोस्तण्डुलास्तस्मात् ॥ ५ ॥

चरुः कार्याऽस्मिन्नेव लोक ऋध्नोत्यादित्यो भवतीयं
 वा अदितिर्स्यामेव प्रति तिष्ठत्यथो अस्यामेवाधि
 यज्ञं तनुते यो वै संवत्सरमुख्यमभृत्वाग्निं चिनुते
 यथा सामि गर्भोऽवपद्यते तादृगेव तदार्तिमार्च्छेद्वैश्वानरं
 द्वादशकपालम् पुरस्तान्निर्वपेत्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो
 यथा संवत्सरमात्वा॥६॥

काल आगते विजायत एवमेव संवत्सरमात्वा काल
 आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमार्च्छत्येषा वा अग्नेः प्रिया
 तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमवं रुन्दे त्रीण्येतानि
 हवींषि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानां
 रोहाय॥७॥

यद्वियङ्गायुर्यच्छ्रुणस्तद्वायोर्निर्वपति देवतास्तस्मादात्वाष्टात्रिंशच्च॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानु प्राविशत्ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुं नाशक्रोत्सोऽब्रवीदध्रवदिथ्स यो मेतः पुनः
 सञ्चिनवदिति तं देवाः समचिन्वन्ततो वै त आर्ध्रुवन्
 यत्समचिन्वन्तच्चित्यस्य चित्यत्वम् य एवं विद्वानग्निं चिनुत
 ऋध्नोत्येव कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुरग्निवान्॥८॥

अ॒सा॒नीति॒ वा अ॒ग्नि॒श्ची॒यतेऽग्नि॒वाने॒व भ॑वति॒ कस्मै॒
 क॒म॒ग्नि॒श्ची॒यत॒ इत्या॑हुर्दे॒वा मां वेद॑न्निति॒ वा अ॒ग्नि॒श्ची॒यते
 वि॒दुरे॑नं दे॒वाः कस्मै॒ क॒म॒ग्नि॒श्ची॒यत॒ इत्या॑हुर्गृ॒ह्यसा॑नीति॒ वा
 अ॒ग्नि॒श्ची॒यते गृ॒ह्ये॒व भ॑वति॒ कस्मै॒ क॒म॒ग्नि॒श्ची॒यत॒ इत्या॑हुः
 प॒शुमा॑नसा॒नीति॒ वा अ॒ग्निः॥१॥

ची॒य॒ते प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति॒ कस्मै॒ क॒म॒ग्नि॒श्ची॒यत॒ इत्या॑हुः स॒प्त
 मा पु॑रुषा॒ उप॑ जी॒वानि॑ति॒ वा अ॒ग्नि॒श्ची॒यते त्रयः॑ प्रा॒ञ्चस्त्रयः॑ प्र॒त्यं
 च॑ आ॒त्मा स॑प्त॒म ए॒ताव॑न्त ए॒वैन॑म॒मुष्मि॑ल्लो॒क उप॑ जी॒वन्ति
 प्र॒जाप॑तिर॒ग्निर्म॑चि॒कीष॑त॒ तं पृ॑थि॒व्यब्र॑वी॒न्न म॒य्यग्निं॑ चै॒ष्यसे॑ति
 मा ध॑क्ष्यति॒ सा त्वा॑ति॒द॒ह्यमा॑ना॒ वि ध॑विष्ये॥१०॥

स पा॒पीया॑न्भविष्य॒सीति॒ सौऽब्र॑वी॒त्तथा॒ वा अ॒हं क॑रिष्यामि
 यथा॑ त्वा॒ नाति॑ध॒क्ष्यती॑ति॒ स इ॒माम॑भ्य॒मृश॑त् प्र॒जाप॑तिस्त्वा
 साद॑यतु॒ तया॑ दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑दे॒तीमा॑मे॒वेष्ट॑कां
 कृ॒त्वोपा॑ध॒त्तान॑ति॒दाहा॑य॒ यत्प्र॑त्य॒ग्निं चि॑न्वी॒त तद॑भि
 मृ॒शेत्प्र॑जाप॑तिस्त्वा॒ साद॑यतु॒ तया॑ दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
 सी॑द॥११॥

इती॒मामे॒वेष्ट॑कां कृ॒त्वोप॑ ध॒त्तेऽन॑ति॒दाहा॑य प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत्

प्र जायेयेति स एतमुख्यमपश्यत् ५ संवत्सरमभिभुस्ततो
वै स प्राजायत तस्मात्संवत्सरम्भार्यः प्रैव जायते तं
वसवोऽब्रुवन् त्वमजनिष्ठा वयं प्र जायामहा इति तं
वसुभ्यः प्रायच्छुतं त्रीण्यहान्यबिभरुस्तेन ॥ १२ ॥

त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशत् च तस्मात्त्र्यहम्भार्यः
प्रैव जायते तान्नुद्रा अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयं प्र जायामहा
इति तं रुद्रेभ्यः प्रायच्छुतं षडहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि
च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशत् च तस्मात्षडहम्भार्यः प्रैव
जायते तानादित्या अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयं ॥ १३ ॥

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छुतं
द्वादशाहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्त
त्रयस्त्रिंशत् च तस्माद्द्वादशाहम्भार्यः प्रैव जायते
तेनैव ते सहस्रमसृजन्तोखा ५ सहस्रतमीं य एवमुख्यं
साहस्रं वेद प्र सहस्रं पशूनांप्रोति ॥ १४ ॥

अग्निवान्यंशुमानं सानीति वा अग्निर्धविष्ये मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतं याङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद तेन तानादित्या अब्रुवन् यूयमजनिद्वं वयश्चत्वारिंशच्च ॥ [२]

यजुषा वा एषा क्रियते यजुषा पच्यते यजुषा वि मुच्यते

यदुखा सा वा एषैतर्हि यातयाम्नी सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुर्ग्रे
 युक्ष्वा हि ये तव युक्ष्वा हि देवहूतमा९ इत्युखायां जुहोति
 तेनैवैनाम्पुनः प्र युङ्क्ते तेनायातयाम्नी यो वा अग्निं योग आगते
 युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेष्वग्ने॥१५॥

युक्ष्वा हि ये तव युक्ष्वा हि देवहूतमा९ इत्याहैष
 वा अग्रेयो गस्तेनैवैनं युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेषु ब्रह्मवादिनां
 वदन्ति न्यङ्कुः श्वेतव्या(३) उत्ताना(३) इति वयंसां
 वा एष प्रतिमया चीयते यदग्निर्यन्यं चिनुयात्पृष्टित
 एनमाहुतय ऋच्छेयुर्यदुत्तानं न पतितु९ शक्रयादसुवर्ग्यो-
 ऽस्य स्यात्प्राचीनमुत्तानम्॥१६॥

पुरुषशीर्षमुप दधाति मुखत एवैनमाहुतय ऋच्छन्ति
 नोत्तानं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य भवति सौर्या जुहोति
 चक्षुरेवास्मिन्नति दधाति द्विर्जुहोति द्वे हि चक्षुषी समान्या
 जुहोति समान९ हि चक्षुः समृद्धौ देवासुराः संयत्ता आसन्ते
 वामं वसु सं न्यदधत् तद्देवा वामभृतावृजत् तद्वामभृतां
 वामभृत्त्वं यद्वामभृतमुपदधाति वाममेव तथा वसु यजमानो
 भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते हिरण्यमूर्ध्नी भवति ज्योतिर्वै हिरण्यं

ज्योतिर्वामं ज्योतिषैवास्य ज्योतिर्वामं वृङ्क्ते द्वियजुर्भवति
प्रतिष्ठित्यै॥१७॥

युञ्जानेष्वग्ने प्राचीनमुत्तानं वामभृतश्चतुर्विंशतिश्च॥ [३]

आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्ता अग्निरभ्यध्यायत्ताः
समभवत्तस्य रेतः परापतत्तदियमभवद्यद्वितीयम्परापतत्तदसा-
वभवदियं वै विराडसौ स्वराड्यद्विराजावुपदधातीमे एवोप-
धत्ते यद्वा असौ रेतः सिञ्चति तदस्यां प्रति तिष्ठति तत्प्र-
जायते ता ओषधयः॥१८॥

वीरुधो भवन्ति ता अग्निरत्ति य एवं वेद प्रैव जायते-
ऽन्नादो भवति यो रेतस्वी स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुभे
उप दध्यादिमे एवास्मै समीची रेतः सिञ्चतो यः सिक्तरैताः
स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामन्यामुप दध्यादुत्तमायामन्या-
रेत एवास्य सिक्तमाभ्यामुभयतः परि गृह्णाति संवत्सरं न
कम्॥१९॥

चन प्रत्यवरोहेन्न हीमे कं चन प्रत्यवरोहतस्तदेनयोर्व्रतं
यो वा अपशीर्षाणमग्निं चिनुतेऽपशीर्षामुष्मिल्लोके भवति
यः सशीर्षाणं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति चित्ति

जुहोमि॑ मन॑सा घृ॒तेन॒ यथा॑ दे॒वा इ॒हागम॑न्वीति॒हो॑त्रा ऋ॒तावृ॑धः
समु॒द्रस्य॑ व॒युन॑स्य॒ प॒त्मञ्जु॑होमि॒ विश्व॑कर्मणे॒ विश्वा॑हामर्त्यः॑
ह॒विरिति॑ स्वयमातृ॒ण्णामु॑प॒धाय॑ जुहोति॥ २० ॥

ए॒तद्वा अ॒ग्नेः शि॒रः स॒शीर्षा॑णमे॒वाग्निं॑ चि॒नुते॒
स॒शीर्षा॑मुष्मि॒ल्लोके॑ भ॒वति॒ य ए॒वं वेद॑ सुव॒र्गाय॒ वा ए॒ष
लो॒काय॑ ची॒यते॒ यद॒ग्निस्त॑स्य॒ यदय॑थापूर्व॒ क्रिय॑तेऽसु॒वर्ग्य॑मस्य॒
तथ्सु॒वर्ग्योऽग्नि॑श्चिति॒मुप॒धाय॑भि॒ मृशे॑च्चि॒त्तिमचि॑त्तिं चि॒नव॑द्वि
वि॒द्वान्पृ॑ष्ठे॒व वी॒ता वृ॒जिना॑ च॒ मर्ता॑न्ना॒ये च॑ नः स्वप॒त्याय॑
दे॒व दि॒तिं च॒ रास्वादि॑तिमु॒रुष्येति॑ यथापूर्वमे॒वैना॒मुप॑ धत्ते
प्राञ्च॑मे॒न चि॒नुते सु॒वर्ग्योऽस्य॑ भवति॥ २१ ॥

ओष॑धयः कञ्जु॑होति स्वप॒त्याया॑ष्टाद॒श च॥ [४]

वि॒श्वक॑र्मा दि॒शाम्प॑तिः स नः॑ प॒शून्पा॑तु सौऽस्मा॑न्पा॒तु
तस्मै॑ नमः॑ प्र॒जाप॑ती रु॒द्रो वरु॑णोऽग्नि॒र्दिशा॑म्पतिः स
नः॑ प॒शून्पा॑तु सौऽस्मा॑न्पा॒तु तस्मै॑ नम॑ ए॒ता वै दे॒वता॑
ए॒तेषां॑ प॒शूना॑मधि॒पत॑य॒स्ताभ्यो॑ वा ए॒ष आ वृ॑श्च्यते॒ यः
प॑शु॒शीर्षा॑ण्यु॒प॒दधा॑ति॒ हिर॑ण्येष्ट॒का उप॑ दधात्ये॒ताभ्य॑ ए॒व
दे॒वता॑भ्यो॒ नम॑स्करोति ब्रह्मवा॒दिनः॑ ॥ २२ ॥

वृदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून् दधाति शुचारण्यानर्पयति
 किं तत् उच्छिष्टं प्रतीति यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं
 वै हिरण्यममृतं नैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति
 नैनान् हिनस्ति प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो
 द्वितीयापानस्तृतीयानु प्राण्यात्प्रथमाः स्वयमातृणामुपधाय
 प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात्॥ २३॥

द्वितीयामुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्यपान्यात्तृतीयामुप
 समर्धयत्यथो प्राणैरेवैनः समिन्द्रे भूर्भुवः सुवरिति
 स्वयमातृणा उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा एताभिः
 खलु वै व्याहृतीभिः प्रजापतिः प्राजायत यदेताभिर्व्याहृतीभिः
 स्वयमातृणा उपदधातीमानेव लोकानुपधायैषु॥ २४॥

लोकेष्वधि प्र जायते प्राणाय व्यानायापानाय वाचे त्वा
 चक्षुषे त्वा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदाग्निना वै देवाः
 सुवर्गं लोकमजिगाः सन्तेन पतितुं नाशं कुर्वन्त एताश्चतस्रः
 स्वयमातृणा अपश्यन्ता दिक्षूपदधत् तेन सर्वतश्चक्षुषा
 सुवर्गं लोकमायन्यच्चतस्रः स्वयमातृणा दिक्षूपदधाति
 सर्वतश्चक्षुषैव तदग्निना यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥ २५॥

अग्र आ याहि वीतय इत्याहाह्वतैवैनमग्निं दूतं वृणीमह
 इत्याह हूत्वैवैनं वृणीतेऽग्निनाग्निः समिध्यत इत्याह समिन्द्र
 एवैनमग्निर्वृत्राणि जङ्घनदित्याह समिद्ध एवास्मिन्निन्द्रियं
 दधात्यग्नेः स्तोमम्मनामह इत्याह मनुत एवैनमेतानि वा
 अहाः रूपाणि॥ २६॥

अन्वहमेवैनं चिनुतेऽवाहाः रूपाणि रुद्धे ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयाम्नीरन्या इष्टका अयातयाम्नी
 लोकं पृणेत्यैन्द्राग्नी हि बार्हस्पत्येति ब्रूयादिन्द्राग्नी
 च हि देवानाम्बृहस्पतिश्चायातयामानोऽनुचरवती
 भवत्यजामित्वायानुष्टुभानुं चरत्यात्मा वै लोकं पृणा
 प्राणोऽनुष्टुप्तस्मात्प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनुं चरति ता अस्य
 सूददोहसः॥ २७॥

इत्याह तस्मात्पुरुषिपुरुषि रसः सोमः श्रीणन्ति
 पृश्नय इत्याहान्नं वै पृश्नन्नमेवाव रुद्धेऽर्को वा अग्निर्को-
 ऽन्नमन्नमेवाव रुद्धे जन्म देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने
 दिव इत्याहेमानेवास्मै लोकां ज्योतिष्मतः करोति यो वा
 इष्टकानां प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति तया देवतयाङ्गिरस्वद्धुवा

सीदेत्याहैषा वा इष्टकानां प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव
तिष्ठति॥ २८॥

रूपाणि सूददोहसुस्तया षोडश च॥ [६]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निर्वज्रं एकादशिनी
यदग्नावेकादशिनींमिनुयाद्वज्रेणैनं सुवर्गालोका-
दन्तर्दध्याद्यन्न मिनुयात्स्वरुभिः पशून्व्यर्धयेदेकयूपम्मिनोति
नैनं वज्रेण सुवर्गालोकादन्तर्दधाति न स्वरुभिः
पशून्व्यर्धयति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते यो-
ऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामत्यैन्द्रिया॥ २९॥

ऋचाक्रमणम्प्रतीष्टकामुप दध्यान्नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यते
रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य तिस्रः शरव्याः प्रतीचीं
तिरश्च्यनूची ताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते योऽग्निं चिनुते-
ऽग्निं चित्वा तिसृधन्वमयाचितम्ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्य एव
नमस्करोत्यथो ताभ्य एवात्मानं निष्क्रीणीते यत्ते रुद्र
पुरः॥ ३०॥

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण
नमस्करोमि यत्ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै

ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो
अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि यत्ते
रुद्रोत्तराद्धनुस्तत्॥ ३१॥

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि
यत्ते रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र
वत्सरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथा
व्याघ्रः क्रुद्धस्तिष्ठत्येवं वा एष एतर्हि सञ्चितमेतैरुप तिष्ठते
नमस्कारैरेवैनं शमयति येऽग्नयः॥ ३२॥

पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तेषां त्वमस्युत्तमः प्र णो
जीवातवे सुव। आपं त्वाऽग्ने मनसापं त्वाऽग्ने तपसापं
त्वाग्ने दीक्षयापं त्वाग्ने उपसद्भिरापं त्वाग्ने सुत्ययापं त्वाऽग्ने
दक्षिणाभिरापं त्वाग्नेऽवभृथेनापं त्वाग्ने वशयापं त्वाग्ने
स्वगाकारेणेत्याहैषा वा अग्नेराप्तिस्तयैवैनमाप्नोति॥ ३३॥

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तदग्नयं आहाष्टौ च॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुपं तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति
बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षावोजं एवास्मिन्दधात्यृतुस्थायं जायज्ञियेन
पुच्छं मृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठैरुपं तिष्ठते तेजो वै

पृष्ठानि तेजं एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत सोऽ-
 ऽस्मात्सृष्टः पराङ्मत्तं वारवन्तीयेनावारयत तद्वारवन्तीयस्य
 वारवन्तीयत्वः श्यैतेन श्येती अकुरुत तच्छैतस्य
 श्यैतत्वम् ॥ ३४ ॥

यद्वारवन्तीयेनोपतिष्ठते वारयत एवैनः श्यैतेन श्येती
 कुरुते प्रजापतेरहृदयेनापिपक्षम्प्रत्युप तिष्ठते प्रेमाणमेवास्य
 गच्छति प्राच्यां त्वा दिशा सादयामि गायत्रेण छन्दसाग्निना
 देवतयाग्नेः शीर्ष्णाग्नेः शिर उप दधामि दक्षिणया त्वा दिशा
 सादयामि त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप
 दधामि प्रतीच्यां त्वा दिशा सादयामि ॥ ३५ ॥

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्नेः पुच्छेनाग्नेः
 पुच्छमुप दधाम्युर्दीच्या त्वा दिशा सादयाम्यानुष्टुभेन
 छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप
 दधाम्यूर्ध्वयां त्वा दिशा सादयामि पाङ्केन छन्दसा
 बृहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठेनाग्नेः पृष्ठमुप दधामि यो वा
 अपात्मानमग्निं चिनुतेऽपात्मा मुष्मिल्लोके भवति यः सात्मानं
 चिनुते सात्मा मुष्मिल्लोके भवत्यात्मेष्टका उप दधात्येष वा
 अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मा मुष्मिल्लोके भवति

य एवं वेद॥३६॥

श्यैतत्त्वं प्रतीच्यां त्वा दिशा सादयामि यः सात्मानश्चिनुते द्वाविंशतिश्च॥——[८]

अग्रं उदधे या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते
नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्माग्रे दुध गह्य किंशिल
वन्य या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त
उप जीवन्तो भूयास्म पञ्च वा एतेऽग्नयो यच्चितय उदधिरेव
नाम प्रथमो दुधः॥३७॥

द्वितीयो गह्यस्तृतीयः किंशिलश्चतुर्थो वन्यः पञ्चमस्तेभ्यो
यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता
आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनच्छमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न
यजमानो वाङ्ग आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः
श्रोत्रम्बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः॥३८॥

तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीरप वा
एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामन्ति वाङ्ग
आसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवात्मन्धत्ते यो रुद्रो अग्नौ यो
अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय
नमो अस्त्वाहुतिभागा वा अन्ये रुद्रा हविर्भागाः॥३९॥

अन्ये शतरुद्रीयं हुत्वा गावीधुकं चरुमेतेन यजुषा
 चरमायामिष्टकायां नि दध्याद्वागधेयेनैवेनं शमयति
 तस्य त्वै शतरुद्रीयं हुतमित्याहुर्यस्यैतदग्नौ क्रियत इति
 वसवस्त्वा रुद्रेः पुरस्तात्पान्तु पितरस्त्वा यमराजानः
 पितृभिर्दक्षिणतः पान्त्वादित्यास्त्वा विश्वैर्देवैः पश्चात्पान्तु
 द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिरुत्तरतः पातु ॥ ४० ॥

देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्ठाच्च पान्तु न
 वा एतेन पूतो न मेध्यो न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं
 प्रोक्षति यत्सञ्चितमाज्येन प्रोक्षति तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन
 प्रोक्षितः ॥ ४१ ॥

दुध्रस्तनूरहविर्भागाः पातु द्वात्रिंशच्च ॥ [९]

समीची नामासि प्राची दिक्तस्यांस्तेऽग्निरधिपतिरसितो
 रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते
 यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योजस्विनी नामासि
 दक्षिणा दिक्तस्यांस्त इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकुः प्राची नामासि
 प्रतीची दिक्तस्यांस्ते ॥ ४२ ॥

सोमोऽधिपतिः स्वजोऽवस्थावा नामास्युदीची

दिक्तस्या॑स्ते वरु॑णोऽधि॑पतिस्ति॒रश्च॑राजि॒रधि॑पत्नी॒ नामा॑सि
 बृ॒हती॑ दिक्तस्या॑स्ते बृ॒हस्प॑तिरधि॑पतिः श्वि॒त्रो व॒शिनी॑
 नामा॑सी॒यं दिक्तस्या॑स्ते य॒मोऽधि॑पतिः क॒ल्माष॑ग्रीवो रक्षि॒ता
 यश्चाधि॑पतिर्यश्च गो॒प्ता ताभ्यां॑ नम॒स्तौ नो॑ मृडयता॒न्ते यं
 द्वि॒ष्मो यश्च॑ ॥ ४३ ॥

नो॒ द्वेष्टि॑ तं वां॒ जम्भे॑ दधाम्ये॒ता वै दे॒वता॑ अ॒ग्निं
 चि॒त॑ र॒क्षन्ति॑ ताभ्यो॒ यदाहु॑तीर्न जु॒हुयाद॑ध्व॒र्यु च॒ यज॑मानं
 च ध्यायेयु॒र्यदे॒ता आहु॑तीर्जु॒होति॑ भाग॒धेये॑नै॒वैनो॑ञ्छमयति॒
 नार्ति॑मा॒र्च्छत्य॑ध्व॒र्युर्न यज॑मानो हे॒तयो॒ नाम॑ स्थ॒ तेषां॑ वः
 पुरो॑ गृ॒हा अ॒ग्निर्व॒ इष॑वः सलि॒लो निलि॑म्पा नाम॑ ॥ ४४ ॥

स्थ॒ तेषां॑ वो दक्षि॒णा गृ॒हाः पि॒तरो॑ व॒ इष॑वः सग॑रो व॒ज्रिणो॑
 नाम॑ स्थ॒ तेषां॑ वः प॒श्चाद्गृ॒हाः स्वप्नो॑ व॒ इष॑वो ग॒ह्वरो॑ऽव॒स्थावा॑नो
 नाम॑ स्थ॒ तेषां॑ व उत्त॑राद्गृ॒हा आपो॑ व॒ इष॑वः समु॒द्रोऽधि॑पतयो
 नाम॑ स्थ॒ तेषां॑ व उ॒परि॑ गृ॒हा व॒र्षं व॒ इष॑वोऽव॒स्वान्क्र॑व्या
 नाम॑ स्थ॒ पार्थि॑वास्तेषां॑ व इ॒ह गृ॒हाः ॥ ४५ ॥

अन्नं॑ व॒ इष॑वो निमि॒षो वा॑तना॒मन्तेभ्यो॑ वो नम॒स्तौ नो॑

मृडयत् ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि हुतादो
 वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति
 दध्ना मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनान्प्रीणात्यथो
 खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद् इति॥४६॥

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणातीमः
 स्तनमूर्जस्वन्तं धयापाम्प्रप्यातमग्रे सरिरस्य मध्ये।
 उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्व समुद्रियः सदनमा विशस्व। यो
 वा अग्निम्प्रयुज्य न विमुञ्चति यथाश्वो युक्तोऽविमुच्यमानः
 क्षुध्यन्पराभवंत्येवमस्याग्निः परा भवति तं पराभवंतं
 यजमानोऽनु परा भवति सोऽग्निं चित्वा लूक्षः॥४७॥

भवतीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापामित्याज्यस्य पूर्णाः
 स्रुचं जुहोत्येष वा अग्नेर्विमोको विमुच्यैवास्मा अन्नमपि
 दधाति तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च न सुधायः ह वै वाजी
 सुहितो दधातीत्यग्निर्वाव वाजी तमेव तत्प्रीणाति स
 एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति॥४८॥

प्रतीची दिक्तस्यांस्ते द्विष्मो यश्च निलिम्पा नामेह गृहा इति लूक्षो वसीयान्भवति॥[१०]

इन्द्राय॑ राज्ञे॑ सू॒क॒रो वरु॑णाय॒ राज्ञे॑ कृ॒ष्णो य॒माय॒ राज्ञ॑
 ऋ॒क्ष्यं ऋष॑भाय॒ राज्ञे॑ ग॒वयः शार्दू॑लाय॒ राज्ञे॑ गौ॒रः पु॒रुष॑रा॒जाय॑
 म॒र्कटः क्षिप्र॑श्येनस्य॒ वर्ति॑का नील॑गोः क्रि॒मिः सोम॑स्य॒ राज्ञः॑
 कुलु॑ङ्गः सिन्धोः॑ शि॒श्शु॒मारो हि॒मव॑तो ह॒स्ती ॥ ४९ ॥

इन्द्राया॒ष्टविंशतिः॑ ॥ ————— [११]

म॒युः प्रा॑जाप॒त्य ऊ॒लो हली॑क्ष्णो वृष॑द॒श्शस्ते॑ धा॒तुः
 सर॑स्वत्यै॒ शारिः॑ श्ये॒ता पु॑रुष॒वाख्स॑र॒स्वते॑ शु॒कः श्ये॒तः
 पु॑रुष॒वागा॑र॒ण्योऽजो॑ न॒कुलः॑ शका॒ ते पौ॑ष्णा वा॒चे
 क्रौ॒ञ्चः ॥ ५० ॥

म॒युस्त्रयो॑विंशतिः॑ ॥ ————— [१२]

अ॒पां न॒त्रे ज॒षो ना॒क्रो म॒करः॑ कुली॒कय॑स्तेऽकू॒पा॒रस्य॑
 वा॒चे पैङ्ग॑रा॒जो भगा॑य कु॒षीत॑क आ॒ती वा॑ह॒सो दर्वि॑दा॒ ते
 वा॒य॒व्या दि॒ग्भ्यश्च॑क्रवा॒कः ॥ ५१ ॥

अ॒पामेका॑त्रविंशतिः॑ ॥ ————— [१३]

बला॑याज॒गर आ॒खुः सृ॑ज॒या श॒यण॑ड॒कस्ते॑ मै॒त्रा मृ॒त्यवे॑-
 ऽसि॑तो म॒न्यवे॑ स्व॒जः कु॑म्भी॒नसः॑ पुष्कर॑सा॒दो लो॑हिता॒हिस्ते॑
 त्वा॒ष्ट्राः प्र॑ति॒श्रुत्का॑यै वाह॒सः ॥ ५२ ॥

[१४]

पुरुषमृगश्चन्द्रमसे गोधा कालंका दारवाघाटस्ते
वनस्पतीनामेण्यहे कृष्णो रात्रियै पिकः क्ष्विङ्का नीलशीर्ष्णी
तैर्ऽर्यम्णे धातुः कत्कटः॥५३॥

[१५]

सौरी बलाकश्यो मयूरः श्येनस्ते गन्धर्वाणां वसूनां
कपिञ्जलो रुद्राणां तित्तिरी रोहित्कुण्डुणाचीं गोलत्तिका ता
अप्सरसामरण्याय सृमरः॥५४॥

[१६]

पृषतो वैश्वदेवः पित्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्या अन्यवापो-
ऽर्धमासानाम्मासां कश्यपः क्ययिः कुटरुर्दात्यौहस्ते
सिनीवाल्यै बृहस्पतये शित्पुटः॥५५॥

[१७]

शका भौमी पात्रः कशो मान्थीलवस्ते पितृणामृतूनां
जहंका संवत्सराय लोपा कपोत उलूकः शशस्ते नैर्ऋताः
कृकवाकुः सावित्रः॥५६॥

बलाय पुरुषमृगः सौरी पृषतः शकाष्टादशाष्टादश॥ [१८]

रुरु रौद्रः कृकलासः शकुनिः पिप्पका ते शरव्यायै हरिणो
मारुतो ब्रह्मणे शार्गस्तरक्षुः कृष्णः श्वा चतुरक्षो गर्दभस्त
इतरजनानामग्रये धृङ्गा॥ ५७ ॥

रुरुर्विशतिः॥ [१९]

अलज आन्तरिक्ष उद्रो मद्गुः प्लवस्तेऽपामदित्यै
हंससाचिरिन्द्राण्यै कीर्शा गृध्रः शितिकक्षी वाध्राणस्ते
दिव्या द्यावापृथिव्या श्वावित्॥ ५८ ॥

[२०]

सुपर्णः पार्जन्यो हंसो वृको वृषदशस्त ऐन्द्रा
अपामुद्रोऽर्यम्णे लोपाशः सिंहो नकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्राय
कामाय परस्वान्॥ ५९ ॥

अलजः सुपर्णोऽष्टादशाष्टादश॥ [२१]

आग्नेयः कृष्णाग्नीवः सारस्वती मेषी बभ्रुः सौम्यः पौष्णः
श्यामः शितिपृष्ठो बार्हस्पत्यः शिल्पो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो
मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्रः संहितोऽधोरामः सावित्रो वारुणः
पेत्वः॥ ६० ॥

अ॒ग्ने॒यो द्वाविंश॑तिः॥ ————— [२२]

अ॒श्व॑स्तू॒प॒रो गो॑मृ॒गस्ते प्रा॑जाप॒त्या आ॑ग्ने॒यौ कृ॑ष्णग्री॒वौ
त्वा॒ष्ट्रौ लो॑मशस॒क्थौ शि॑तिपृ॒ष्ठौ बा॑र॒हस्प॑त्यौ धा॒त्रे पृ॑षो॒दरः
सौ॒र्यो ब॒लक्षः॑ पे॒त्वः॑॥६१॥

अ॒श्वः षोड॑श॥ ————— [२३]

अ॒ग्नये॑ऽनी॒कव॑ते रोहि॑ताञ्जिर॒न॒ङ्गान॒धोरा॑मौ सावि॒त्रौ पौ॒ष्णौ
र॒ज॒तना॑भी वैश्वदे॒वौ पि॒शङ्गौ तू॒प॒रौ मा॑रु॒तः क॒ल्माष॑
आ॒ग्नेयः॑ कृ॒ष्णोऽजः॑ सा॒रस्व॑ती मे॒षी वा॑रु॒णः कृ॑ष्ण
एक॑शि॒तिपा॒त्येत्वः॑॥६२॥

अ॒ग्नये॑ऽनी॒कव॑ते द्वाविंश॑तिः॥ ————— [२४]

हि॒र॒ण्यव॑र्णा अ॒पां ग्रहा॑न्भू॒तेष्ट॑काः स॒ज्जूः स॑ व॒थ्स॒रं प्र॑जाप॑तिः स क्षु॒रप॑वि॒ग्नेर्वै दी॒क्षया॑
सुव॑र्गाय॒ तं यन्न॑ सू॒यते॑ प्र॒जाप॑ति॒र्ऋ॒तुभी॑ रोहि॑तः पृ॒श्निः शि॒तिबा॑हु॒रुन्न॑तः क॒र्णाः शृ॑ण्ठा
इन्द्रा॒यादि॑त्यै सौ॒म्या वा॑रु॒णाः सोमा॑यैका॒दश॑ पि॒शङ्गा॒स्त्रयो॑विं॒शतिः॥ — [२५] हि॒र॒ण्यव॑र्णा
भू॒तेष्ट॑काश्छन्दो॒ यत्कनी॑या॒सन्नि॑वृ॒द्धाग्नि॑वा॒रुणाश्च॑तुःपञ्चाशत्॥५४॥ हि॒र॒ण्यव॑र्णा नि॒वक्ष॑सः॥